

Верхи
на
крадених
конях

Пер Петтерсон

ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

УДК 82-31
ББК 84(4Нор)
П29

З норвезької переклала Галина Кирпа

Перекладено за виданням:

Per Petterson. Ut og stjæle hester. Forlaget Oktober as, Oslo, 2008

Книжку видано за підтримки NORLA.

This translation has been published with the financial support of NORLA.

Петтерсон Пер

П29   Верхи на крадених конях / Пер. з норв. Г. Кирпи. —
Тернопіль: Богдан, 2010. — 192 с.

ISBN 978-966-10-1687-2

Літо 1948-го року п'ятнадцятирічний Трунн проводить із батьком далеко в горах біля річки майже на межі зі Швецією. Тоді він уперше дізнався, що таке смерть, зрада й закоханість. Усе те змінює його життя. І от на схилку віку, втікаючи в самотність, несподівано для самого себе Трунн зустрічає Ларса, ще одного персонажа з того літа. Його охоплюють спомини й ностальгія за тим життям, і він заново переживає давні події та емоції.

З перших сторінок роману читача заповнює дивовижна, зворушлива історія людських взаємин і зачаровує поетичний стиль оповіді, від якої лишається незабутнє враження.

ББК 84(4Нор)
УДК 82-31

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавця.*

© Forlaget Oktober as, 2008
© Галина Кирпа, переклад, 2010
© Катерина Міщук,
художнє оформлення, 2010
© Богдан, майнові права, 2010

ISBN 978-82-495-0587-6 (норв.)
ISBN 978-966-10-1687-2

I

I

Ранній листопад. Дев'ята година. У шибку добиваються синички. Ударяючись об скло, вони то очманіло кудись летять, то падають у свіжий сніг, де трохи пововтузяться, та й здіймуться в повітря. Хтозна, чи є в мене те, чого їм хочеться. Я дивлюся у вікно на ліс. Понад деревами в бік озера тягнеться червоний промінь світла. Розходжується вітер. Мені видно брижі на воді.

Тепер я живу тут, у маленькому будиночку біля озера, далеко на сході країни. В озеро впадає річка. Вона невеличка, і трохи міліє посеред літа, але навесні й восени чиста й повновода, і в ній водиться форель. Я її навіть ловив. Гирло річки — всього за кількасот метрів звідси. Мені його заледве видно з кухонного вікна, коли берези скидають листя. Як нині, в листопаді. Коло річки стоїть хатина, я бачу, чи горить у ній світло, як виходжу на ганок. Там живе чоловік, напевно, старший за мене. Таким він мені здається. Але, може, це тому, що я не знаю, скільки років можна дати мені самому, а може, життя було до нього жорстокіше, ніж до мене. Цього я звідси не бачу. У нього є пес, брунатний коллі.

Неподалік на тичці, що стоїть на подвір'ї, в мене є годівничка для пташок. Щоранку, коли розвиднюється, я сідаю з чашкою кави за кухонний стіл і дивлюсь, як вони літаються. Я налічив їх на таці вісім різних видів. Це більше, ніж було в тих місцях, де мені доводилося жити, але тільки синички добиваються у вікно. А жив я багато де. Нині мешкаю тут. Ще тільки світає, а я вже кілька годин на ногах. Розтопив плиту. Поникав туди-сюди, почитав учорашню газету, помив учорашній посуд, власне, того посуду як кіт наплакав. Послухав Бі-Бі-Сі. Радіо здебільшого працює цілу добу. Я слухаю новини, бо не можу від цього відвикнути, хоч і не розумію, навіщо вони мені здалися. Кажуть, що шістдесят сім років у наші дні — ніяка не старість, вони навіть не відчуваються, так от і мені — я ще держу хвіст бубликом. Одначе, коли слухаю новини, вони більше не займають стільки місця в моєму житті, як досі. Вони не змінюють мого погляду на світ, як змінювали раніше. Може, в тих новинах щось не так, не та манера подачі, чи що, а може, їх забагато. На відміну від інших Всесвітня Служба Бі-Бі-Сі, що транслюється рано-вранці, все подає інакше, там геть нічого не мовиться про Норвегію, зате можна дізнатися про взаємини між такими країнами, як Ямайка, Пакистан, Індія та Бірма, скажімо, в такому виді спорту, як крокет; а мене ніколи він не приваблював і, сподіваюсь, я ніколи його й не дивитимусь. Та я помітив, що «батьківщина крокету» Англія весь час програє. А це все-таки неспроста.

У мене також є собака. Її звати Ліра. Важко сказати, якої вона породи. Та це й не важливо. Ми вже були надворі — присвічуючи кишеньковим ліхтариком, пройшлися, як звичайно, стежкою над озером, вода якого взялася кригою міліметрової товщини аж до того місця, де застигло стояв уздовж берега осінньо-жовтий безживний очерет, а з темного неба тихо й густо трусив сніг і змушував Ліру чхати від задоволення. Тепер вона, скрутившись коло плити калачиком, спить. Сніг уже перестав. Удень він увесь розтане. Я бачу це по термометру. Червона позначка на сонці підіймається.

Усе життя я прагнув жити сам у такому місці, як оце. Навіть коли був щасливий, а то частенько траплялося. Можна сказати, дуже часто. В кожному разі не рідко. Я був щасливий. Але навіть тоді, скажімо, коли мене хтось обіймав і шепотів на вухо слова, які так хотілося чути, я ні з того ні з сього міг затужити за місцем, де просто було б зовсім тихо. Я міг роками не думати про це, але то не означало, що я не поривався туди душею. І ось я тут, і це майже саме те місце, яке я собі уявляв.

За якихось два місяці завершиться це тисячоліття. Годі в цьому краї, де я живу, влаштують свято й феєрверки. Я туди не піду. Я лишуся вдома з Лірою, може, пройдуся до озера подивитися, чи тримається крига, напевно, буде градусів десять морозу й стоятиме місячна ніч; а тоді затоплю плити, візьму пляшчину, що стоїть у мене в шафці, й питиму до зелених чортиків, поставлю на старий програвач платівку Біллі Голідей, голос якої більше схожий на шепіт, як і тоді, коли я слухав її колись у п'ятдесяті в Колізеї в Осло, майже згаслий, але все-таки чарівний голос. Коли платівка дограє до кінця, вкладаюся в ліжку, мене здолає важкий, та, на щастя, не вічний сон, а прокинусь я в новому тисячолітті й не надам цьому жодного значення. Мене вже зараз це тішить.

А поки що я тільки те й роблю, що наводжу лад на своєму обійсті. Тут ще непочатий край роботи, мені воно дісталось майже задурно. Правду кажучи, я був готовий викласти за всю садибу куди більше, але конкурентів мені не знайшлося. Втім, тепер я розумію чому, але нічого не вдієш. Однак я задоволений. Здебільшого все намагаюся робити сам, хоча міг би найняти слюсаря, у мене в кишені ще не гуляє вітер, але тоді все надто швидко скінчилося б. Я ж волю розпоряджатися часом. Можна собі уявити, наскільки він тепер важливий для мене. І не тим, як той час минатиме — швидко чи повільно, а тим, що він просто час, у якому я житиму, заповнюючи його природніми речами й діяльністю; я можу ним із кимось ділитися, тоді він стане для мене очевидним і не зникатиме безслідно.

Цілу ніч бушує буря. Я кілька разів прокидаюся й слухаю, як свистить вітер попід стінами, і не просто свистить: він так торгає будинок, що старе дерево аж постогнує, з усіх усюд шумить і гуде, з лісу долинає страшне, майже моторошне завивання, чути дзвенючий скрегіт, а тоді гучний хруск, то, здається, десь біля повітки, і я, лежачи в темряві з розплющеними очима й дивлячися в стелю, трохи непокоюся, але під ковдрою тепло, і в мене зараз немає наміру вставати. Тож я тільки думаю, чи втримається на даху черепиця, чи, може, скоро її зірве й вихором закружляє по дворищі і, чого доброго, вона влучить в авто й погне верх. Та, напевно, того не станеться, втішаю сам себе й знов засинаю.

Коли я прокидаюся вдруге, вітер розбурхується ще дужче, але вже ніби затуляється люлькою і, зачепившись об гребінь даху, втихомирюється, ані тобі грюку, ані тобі стуку, він тепер схожий на стукіт мотора в машинному відділенні катера, оскільки весь будинок гойдається в темряві й поривається кудись уперед, і в нього з'являються щогли, сигнальні ліхтарі, кипучий кільватер позаду і все, що може там бути, і мені це до вподоби, я люблю плавати катером, а втім, я, мабуть, ще не зовсім прокинувся.

*

О пів на восьму я остаточно розплющую очі. Для мене це пізно, занадто пізно. За вікном — сіренька передсвітанкова пільма й дивовижна тиша. Я лежу безрушно й прислухаюся. Знадвору не чути ніякого шуму, лишель Ліра шаркає лапами й кігтями по кухонній підлозі — то вона йде до миски з водою. Ще недавно світ був переповнений звуками, а тепер наповнився порожнечою. Лишилася тільки терпляча собака. Вона хлебче такими ковтками, що мені добре її чути, а тоді стиха й делікатно скавчить, подаючи знак, що їй треба надвір — зробити там те, чого не годиться робити в хаті. Мовляв, якщо це не завдасть багато клопоту.

Я відчуваю, що спина затерпла, перевертаюся на живіт, зсовуюсь через край ліжка і спершу опускаюся колінами на підлогу, а тоді поволі стаю на рівні. Все наче гаразд, але тіло після вчорашнього дня мов дерев'яне. Човгаю босоніж на кухню і, минаючи собаку, йду в передпокій.

— Ходімо, Ліро, — кажу я, і вона тюпає слідом.

Я відчиняю вхідні двері й випускаю її в напівтемряву. А сам вертаюся назад, удягаюся, відкидаю накривку на ящику з дровами, де, на щастя, полін удосталь, і своїм звичаєм розпалюю плиту. Мені ніколи не вдається розпалити з першої спроби, що завжди виходило в мого батька, але якщо в тебе море часу, то дрова врешті-решт таки займаються. В моєї сестри це ніколи не виходило. В неї були сухі дрова, газетний папір і плита з гарною тягою, та ніщо, крім паперу, не загоралося. «Як виникає пожежа? Ти можеш мені це пояснити?» — допитувалася вона. Мені не вистачає сестри. Вона теж померла три роки тому. Від раку. Нічого не можна було вдіяти, тому що запізно звернулася до лікарів. Вони з моєю дружиною мало-помалу стали справжніми подругами. Вечорами часто сиділи й пасталакали по телефону про життя-буття. Вряди-годи перемивали мені кісточки і весь час реготали з хлопчика в золотих штанях, як вони мене називали. «Ти завжди був хлопчиком у золотих штанях, навіть не заперечуй», — казали вони й сміялися. Здається, першою мене так назвала сестра. Я на те не гнівався, їхній сміх ніколи мені не дошкуляв, просто вони мали почуття гумору й любили подразнитися. Сам я був серйознішої вдачі, хоч і серйозності буває забагато. Вони, либонь, мали слухність, я був щасливий. Я вже це казав.

Вони обидві відійшли із цього світу за один місяць, і відтоді, як їх не стало, я, властиво, втратив бажання з ким-небудь вести розмови. І це одна з причин того, що я живу тут. Друга причина пов'язана з лісом. Багато років тому він був часткою мого життя, так як ніщо більше не було, а потім на довгий-предовгий час щез із мого життя, і тільки тоді, як довкола мене раптом запала суцільна тиша, я зрозумів, наскільки мені його не вистачало. І скоро вже не міг думати ні про що інше,

і якщо вже я вижив, саме там і тоді, то мені треба було їхати в ліс. Так мені здавалося, і все виявилось дуже просто. І так здається досі.

Я вмикаю радіо. На хвилі P2S саме передають уранішні новини. Російські гранати бомлять Грозний. Росіяни знов пішли в наступ. Але вони ніколи не переможуть, хіба що на якийсь час, це ж ясно як божий день. Ще Толстой розумів це у «Хаджі-Мураті», а книжку написано сотню років тому. Розумом годі збагнути, як імперії не можуть засвоїти уроку, що самі врешті-решт розваляться. Хоч, звісно, Чечню все-таки можна знищити. Сьогодні навіть простіше, ніж сто років тому.

Приємно потріскує в плиті. Я відчиняю хлібницю і накраюю кілька скибок, тоді ставлю воду на каву й чую на ганку Лірин дзвук — короткий і писклявий. То її спосіб дзвонити в двері, і його легко відрізнити від інших звуків, які вона подає. Я впускаю її в хату. Вона йде й лягає біля плити, що поволі нагрівається. Я накриваю стіл для сніданку на самого себе й накладаю їжі в Лірину миску, однак їй доведеться трохи почекати. Це я тут патрон. Я їм перший.

Ген біля лісу вже займається день. Я подаюся тілом до вікна, виглядаю в шибку й торопію від тієї картини, що бачу при вранішньому світлі. Буревій повалив додолу мій оберіг — велику, стару березу, і вона, мов здорова потороча, лежить між повіткою й авто; горішне її гілля майже торкається вікна кухні, решта гілляк розкинулися на воротах і на даху авто, а, падаючи, котрась із них потягнула за собою ще й ринву з повітки й зігнула її на взірць здорової літери V так, що та звисає тепер донизу й загороджує вхід у дровітню. Добре, що в мене в хаті повен ящик дров.

Тоді зрозуміло, що то вночі хруснуло. Я машинально підводжуся, пориваючись вийти надвір, хоч у цьому зараз немає ніякого сенсу. Ту березу нікуди не відтягнеш. Тож я знов сідаю дослідувати, позираю у вікно й намагаюся прикинути, як же мені прибрати велетку, що вивернулась спочивати на моєму подвір'ї. Спершу треба звільнити авто, це зрозуміло, тож треба починати з неї. Насамперед із тих гілляк, що перед дровітнею,

щоб побачити, чи можна буде зайти всередину. Дровами мені треба топити, автом мені треба їздити. Це те, що найважливіше. Я знов повинен почистити в бензопилці ланцюга, я мушу це зробити, хоч чистив його не давніше, як учора, окрім того, можливо, мені не вистачить бензину й мастила, я маю це перевірити, бо раптом усе вивітрилося з голови, а мені в кожному разі доведеться більше їздити, авто ж добряче застрягло. Мене охоплює якась паніка, і я не розумію чого. Це ж не кінець світу. Я тут добровільно. У мене в холодильнику вдосталь їжі й вода в крані, я можу ходити куди заманеться, я здоровий і маю купу часу. Чи ж маю? Навряд. Очевидно, взагалі не маю. Раптом мені здається, що його страшенно мало. Я можу будь-коли померти, от у чому вся штука, але, звісно, років зо три в мене є, а хай йому трясця, плював я на все це з високого дерева і зараз плюю. Я дивлюся надвір на березу. Вона займає чи не ціле подвір'я й така велика, що все застуге. Я рвучко підводжуся з-за столу, йду в кімнатчину і, всупереч тим правилам, яких намагаюся дотримуватись, лягаю вбраний на ліжку, втуплюю очі в стелю, і в моїй голові ніби крутиться колесо рулетки, і кулька стрибає з червоного на чорне і знов на червоне і вмощується зрештою в гніздечко, очевидно, то гніздечко для літа 1948-го, чи радше того дня, коли те літо закінчилось. Я стояв під дубом перед крамницею, поглядав угору й бачив, як у мінливому промінні крізь шелестливе листя пробивалося світло — залежно від вітру, що то віяв, то знов ущухав, і те видовище на якусь мить мене так засліпило, аж довелося чимсила примружитися й здушувати сльози, і я заплющив очі й відчув на повіках червоний вогонь, а за спиною почув хлюпінт річки, яку чув майже два місяці кожен божий день, і я подумав: як же буде тепер, коли більше її не чути.

Під дубом було жарко. Мене розморило. Ми встали того ранку вдосвіта і, мовчки поснідавши, пошмаляли з сестера жорствяною дорогою в бік мосту, повз Францову хату, де у відчинені двері світило сонце — ясна смужка тяглася по килимку й навскосяка підіймалася вздовж однієї стіни в хату, але господаря ніде не було видно, і я пожалкував за тим.

Ми зупинилися перед крамницею одягу.

— Це тут, — сказала вона і впхнула мене першим у двері.

З-за прилавка вийшов чоловік, вклонився і спитав, що ми бажаємо. Мати усміхнулась і чітко показала:

— Нам потрібен костюм на цього молодого чоловіка.

Певна річ, по-їхньому було не костюм. У них він звався якось зовсім інакше, ми не могли здогадатися, як саме, але тепер мати відповіла просто й без ніякого збентеження, а за хвилику, злегка вистукуючи по підлозі підборами, вона підійшла до вішаків, де висіли костюми, і взяла звідти одного, покрутила сюди-туди плічка, а тоді звисила собі на ліву руку, мов для показу, кивнула головою в мій бік і сказала:

— Ось такий, на он того.

Усміхнувшись, вона повісила костюм на місце, а чоловік теж усміхнувся й заходився обміряти мені обхват талії та довжину ноги від пояса до черевиків і поцікавився, якого розміру сорочку я ношу, про що я ніколи не думав, зате мати знала. Потім він метнувся до вішаків і зняв звідти темно-синього костюма, який на його думку мені пасуватиме, і показав пальцем на примірочну кабінку в глибині крамниці, а до того ж він увесь час усміхався. Я зайшов у примірочну кабінку, повісив костюма на гачок і став роздягатися. Там було дзеркало на повен зріст і табуретка. В крамниці стояла така задуха, що шкіра в мене на руках засвербіла. Мене розморило й потягло на сон, тож я плюхнувся на табуретку, поклав руки на коліна, а голову на руки. Я лишився в самій блакитній сорочці та трусах і так би й заснув, якби мати не крикнула:

— Трунне, з тобою все гаразд?

— Атож, — відповів я, підвівся й заходився вдягати костюма — спершу штани, а тоді поверх блакитної сорочки піджак. Костюм сидів немов улитий. Я стояв і роздивлявся себе в дзеркалі. Тоді нагнувся, взув черевики, випростався й знов став себе розглядати. Мене годі було впізнати. Я заціпнув на піджаку два верхні гудзики. Потім протер тильним боком долонь очі, а самими долонями почав шарувати лице, далі з усієї сили пригладив пальцями чуба, і так безліч разів, відгорнув

набік чубчик на лобі, а пасма, що вибивалися біля скронь, заклав за вуха. Тоді кінчиками пальців пом'яв губи, так що їх захищало, під шкірою на обличчі заграла кров, і я кілька разів лягнув себе по щоках. І знов подивився в дзеркало. Стиснув губи й примружився. Крутнувся в один бік, оглядаючи себе в дзеркалі через плече, а тоді так само крутнувся в другий бік. Переді мною стояла зовсім інша людина, ніж та, якою я був цього дня. Я взагалі нічим не скидався на хлопчика. Перед тим, як виходити з кабіни, я ще кілька разів пригладив чуба; можу присягнути, що мати, побачивши мене, почервоніла. Вона тут же прикусила губу й пішла до чоловіка, що вже стояв на місці за прилавком, і її хода все ще була жвавою.

— Ми його купляємо, — сказала вона.

— Всього дев'яносто вісім крон, — сказав він і цього разу всміхнувся від вуха до вуха.

Я лишався стояти перед приміркою кабіною. Мені було видно материну спину, що схилилася над сумкою, й чути, як клацнув касовий апарат і як чоловік сказав:

— Красенько дякую, пані.

— А можна мені не перевдягатися? — на повен голос запитав я, і вони обоє обернулися, подивились на мене і разом закивали головами.

Я сховав свою стару вдяганку в паперового пакета, скрутив його валиком і взяв собі під пахву. Коли ми вийшли надвір і стали спускатися в напрямку вокзалу, може, до кав'ярні, де збиралися попоїсти, мати просунула свою руку мені під другу пахву, і так ми легкою ходою попрямували далі — рука в руці, мов пара закоханих, пасуючи одне одному зростом, і до того ж вона в той день так вицокувала підборами, що від стін будинків обабіч вулиці розлягалася луна. Здавалось, ніби закон тяжіння було скасовано. Ми ніби танцюємо, подумав я, хоч зроду в житті не танцював.

Ми більше ніколи так разом не ходили. Коли ж приїхали додому в Осло, до неї знов вернулася огрядність, яка не полишала її до кінця життя. Але того дня в Карлстаді ми спускалися вулицею рука в руці. Мій новий костюм був настільки легкий, що я немов не відчував його на собі, ступаючи крок за кроком уперед. Вітер, що віяв від річки поміж будинками, і досі був крижаний, а моя рука розпухла й нила в тому місці, де нігті впивалися у шкіру тоді, як я з усієї сили стискав кулак; та однак тієї миті все здавалося надзвичайним: чудовий був костюм, і чудове було місто, бруківкою якого ми простували, адже від нас самих залежить, коли піддаватися болю.

Літературно-художнє видання

Пер Петтерсон

ВЕРХИ НА КРАДЕНИХ КОНЯХ

Роман

З норвезької переклала

Галина Кирпа

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактори *Оляна Чердниченко, Ірина Дем'янова*

Обкладинка *Катерини Міщук*

Комп'ютерна верстка *Ірини Демків*

Підписано до друку 6.11.2010. Формат 84х108/32 . Папір офсетний.
Гарнітура Galleon. Умовн. друк. арк. 10,08. Умовн. фарбо-відб. 10,08.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців

ДК №370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-06-07, 52-05-48, 52-19-66

publishing@budny.te.ua;

www.bohdan-books.com

ISBN 9789661016872

9 | 789661 | 016872 |